

ANTON ŠARAC - ANTE LUBURIĆ (prir.), *Katolička Crkva u Nevesinju i Gornjoj Hercegovini. Od pokušaja osnutka samostalne župe do 2000. godine: govore nam dokumenti*, Župa Uznesenja Blažene Djevice Marije Nevesinje, Nevesinje, 2017., str. 676.

Knjiga *Katolička Crkva u Nevesinju i Gornjoj Hercegovini. Od pokušaja osnutka samostalne župe do 2000. godine: govore nam dokumenti* objavljena je povodom ponovne izgradnje, u ratu porušene, župne crkve Velike Gospe u Nevesinju i 25. obljetnice biskupske službe mons. Ratka Perića, biskupa mostarsko-duvanjskoga i apostolskoga upravitelja trebinjsko-mrkanskoga. Župa Uznesenja Blažene Djevice Marije u Nevesinju uništena je, demografski i fizički, tijekom posljednjega rata. Stradanje Hrvata katolika na području ove župe imalo je katastrofalne posljedice za opstanak i razvoj župne zajednice. Osim progona Hrvata katolika, uništena je i katolička crkva te župni arhiv, pa knjiga koju prikazujemo ima neprocjenjivu vrijednost iz više razloga. Naime, don Ante Luburić i Anton Šarac, svojim požrtvovnim radom, prikupili su povijesnu građu koja ponovo svjedoči o nastanku i rastu župe i župne zajednice te mukama i patnjama kroz koje je hrvatski katolički puk sa svojim duhovnim pastirima prolazio, kako u župi Nevesinje tako i u čitavu istočnom dijelu Hercegovine. Važno je napomenuti da se u ovoj knjizi nalazi više od 500 dokumenata koji se, prije svega, odnose na župu Nevesinje, ali i onih vezanih uz Foču, Čajniče i Gacko.

Na početku knjige nalazi se Predgovor (str. 11-17), Recenzija iz pera Stjepana Kožula (str. 19-34), te Uvod (str. 37-63), a potom slijedi sedam poglavlja. U Predgovoru don Ante Luburić, nevesinjski župnik, govori o svojem imenovanju župnim upraviteljem prognane župe Nevesinje te ističe kako su Župne matice ove župe sačuvane, a sve ostalo trebalo je pronaći i vratiti. Posebno ističe neprocjenjivu važnost obnove Arhiva župe Nevesinje, te navodi kako je najviše arhivske građe prikupljeno u arhivima Mostarsko-duvanjske biskupije i Hercegovačke franjevačke provincije u Mostaru, a potom u Arhivu nadbiskupskoga ordinarijata vrhbosanskog, Provikarskom arhivu u Stocu te Arhivu Bosne i Hercegovine u Sarajevu. Na kraju donosi podatke o načinu objavljivanja ovih dokumenata ističući kako su

doslovce prepisani (bez ikakvih izmjena), a u knjizi su objavljene i preslike originalnih dokumenata koji se odnose na osnutak i život župe Nevesinje.

Nakon recenzije, kako je spomenuto, slijedi Uvod u kojemu A. Šarac, na temelju povijesnih izvora i literature daje kratak povijesni prikaz župe Nevesinje od njezina utemeljenja pa do 2000. godine. Autor ovdje navodi sela koja pripadaju župi Nevesinje, njihove prve spomene u povijesnim vrelima, te prezimena katoličkih obitelji vezana uz pojedino selo. Nadalje govori o radu školskih sestara franjevki, i o osnivanju udruga na području ove župe. Posebno je zanimljiv prikaz stanja kroz povijest u Foči i Čajniču te dio posvećen katolicima u Gacku koje inače administrativno pripada župi Trebinje (Trebinjsko-mrkanska biskupija). Nakon toga, navedena su duhovna zvanja te znameniti Hrvati podrijetlom iz ove župe, a na samom kraju nalazi se popis katoličkih grobalja u ovoj župi te sažeti statistički podaci gdje je posebno zanimljiv dio koji se odnosi na broj vjernika katolika u ovoj župi. Naime, najveći broj vjernika u ovoj župi zabilježen je neposredno prije Drugoga svjetskog rata (malo više do 2000 vjernika), a prema popisu iz 2013. godine u ovoj župi živi oko 150 katolika.

U prvome poglavlju s naslovom "Pastoralna briga za katolike u Gornjoj Hercegovini s nastojanjem oko osnutka župe do imenovanja prvoga redovitog župnika" (str. 65-148) nalaze se arhivske isprave iz razdoblja od 1868. do 1898. godine. Navedeni dokumenti popraćeni su dijelom koji govori o osnutku župe Nevesinje (preuzet iz članka: IVICA PULJIĆ, "Nastanak novih župa na povijesnom području povijesne župe Dubrave", u: *300 godina župe Dubrave*, Humski zbornik, IX., MILENKO KREŠIĆ (prir.), Aladinići, 2006.), te životopisima važnijih osoba (biskupa i svećenika) koji se spominju u navedenim dokumentima (tekstovi su preuzeti iz knjige RATKO PERIĆ, *Da im spomen očuvamo*, Mostar, 2000.).

"Kanonsko utemeljenje Župe Nevesinje i imenovanje prvoga župnika" (str. 149-390), naslov je drugoga, ujedno i najopsežnijega poglavlja u kojemu se nalaze dokumenti od osnutka župe 1899. godine kada je nevesinjskim župnikom imenovan don Marijan Kelava do 1999. godine kada je župnim upraviteljem postao don Ante Luburić. Ovi dokumenti rasvjetljuju pojedine događaje iz života ove župe u turbulentnim vremenima promjena vlasti i režima.

U poglavlju s naslovom "Administratura Čajniče - Foča" (str. 391-488) nalazi se 68 dokumenata (iz razdoblja od 1868. do 1996. godine)

koji govore o izgradnji crkve u Foči, o razgraničenju dijeceza u kotarevima Foča i Čajniče, te o skrbi vojnih kapelana na tome području.

Četvrto poglavlje naslovljeno "Filijale u planini (Morine, Ulog, Borač, Seljani, Kruševljani)" (str. 489-548) donosi 41 dokument koji se odnosi na navedene župne podružnice (filijale) i to u razdoblju od 1899. do 1975. godine. Na kraju se nalazi i tekst objavljen 1987. godine u časopisu *Mir i dobro*, a koji se odnosi na izgradnju crkve u Ulogu, te vijest o gradnji crkve Rođenja sv. Ivana Krstitelja u mjestu Seljanima, koja je objavljena u *Službenom vjesniku Mostarsko-duvanjske i Trebinjsko-mrkanske biskupije* (siječanj 1981.).

U sljedećem poglavlju s naslovom "Gacko (Filijala Župe Trebinje)" (str. 549-576) nalazi se 28 dokumenata iz razdoblja od 1900. do 1935. godine, koji govore o pitanju vjeronaučne nastave za katoličku djecu, ulozi vojnih kapelana te pohodima nevesinjskih župnika u Gacko.

Šesto poglavlje nosi naslov "Biskupi u Hercegovini i župnici Župe Nevesinje" (str. 577-614), a u njemu su doneseni životopisi najprije hercegovačkih biskupa počevši od msgr. Alojzija Mišića do sadašnjega mostarsko-duvanjskoga biskupa i apostolskoga upravitelja Trebinjsko-mrkanske biskupije, msgr. Ratka Perića, a potom nevesinjskih župnika od osnutka župe 1899. godine sve do danas.

U sedmom poglavlju naslovljenu "Prilozi i studije" (str. 615-651) nalaze se četiri priloga. Prvi od njih govori o Tomi Budislaviću, porijeklom iz Nevesinja, a rođenu u Dubrovniku 1545., kojega je papa Pavao V. potvrdio 25. rujna 1606. za biskupa Trebinjsko-mrkanske biskupije. Autor ovoga kao i drugoga priloga s naslovom "Mučeništvo Marka Milanovića" je biskup Ratko Perić. Slijedi tekst o Leopoldu Judexu, sjemeništarcu iz Foče, koji je objavljen 1921. godine u *Glasniku Presvetoga Srca Isusova*. Posljednji prilog je stručni članak Ante Škegre s naslovom "Boga hvaliti, puk sabirati, mrtve oplakivati. Katoličko zvono sa sahat kule u Foči u sjeveroistočnoj Hercegovini", koji je objavljen u časopisu *Hercegovina* 2016. godine.

Na kraju knjige nalazi se Kazalo imena (str. 668-672) te Zahvala (str. 673) don Ante Luburića. Važno je kazati i da ovu knjigu vrijednom čine i doneseni zemljovidi Župe Nevesinje, kao i objavljene fotografije nekadašnjega izgleda župnih i filijalnih crkava, te onih koje oslikavaju nekadašnji način života Hrvata katolika na ovome prostoru, a posebno onih na pojedinim katunima. Osim njih u knjizi se mogu pronaći i slike srednjovjekovnih nekropola te katoličkih grobalja iz novijega vremena koje svjedoče o kontinuitetu života na ovome prostoru.

Ova knjiga, kao svojevrsna zbirka dokumenata koji se odnose na župu Nevesinje, svakako će biti najzanimljivija onima koji su dio svoga života proveli u ovoj župi kao i njihovim potomcima, a također, zbog publicirane arhivske građe, probudit će interes i kod povjesničara. Ovim, hvale vrijednim djelom, župa Nevesinje spašena je od zaborava, a ovo djelo može biti putokaz drugim katoličkim župnim zajednicama u Bosni i Hercegovini čiji su vjernici prognani a njihove crkve uništene, kako da te župe sačuvaju od zaborava i svjedoče budućim naraštajima kroz arhivske dokumente i objavljene knjige.

Ivica Glibušić